

Je politika pouze divadlo?

Esej do SAN301 – Seminář k úvodu do sociální antropologie

Zajímavá otázka. Mnozí lidé by na ni bez dlouhého přemýšlení odpověděli „ano“. Při spoustě skandálů a špatných nebo kontroverzních rozhodnutí, která provázejí politiku téměř každého státu, se ani není čemu divit. Někteří by mohli politické dění nazvat komedií, jejíž děj ale často končí dle tragického scénáře. V této práci poukážu na to, že má politika opravdu ve spoustě situací k divadlu velmi blízko a v nějakých dokonce využívá divadelních praktik, některé z nich se vynasnažím přiblížit. Dále se pokusím osvětlit, proč řadoví příslušníci státu přistupují na tuto hru a proč se jí podřizují.

Aby mohl člověk disponovat politickou mocí, musí se k ní nejprve nějakým způsobem dostat. Řekněme, že v počátcích tomu bylo tak, že se k ní dostal člověk nejsilnější, kolem kterého se pak zhlukli další lidé, kteří ho poslouchali a respektovali. Ti pak tvořili jeho reálnou i symbolickou moc a ta měla tendenci se rozšiřovat a magneticky k sobě přitahovat moc větší v podobě lidí dalších. [Bourdieu 1998]

V některých totalitních státech, kde je moc dědičná, není potřeba nijak zvlášť ospravedlňovat politické kroky panovníkovy ani otázku následnictví. Lidé jsou, ať už tradicí či školní výukou, od malička utvrzováni v zaběhlých skutečnostech a tímto učeni nadále reprodukovat strukturu státu, přičemž panovník a lidé, kteří skrze něj třímají žezlo moci, si mohou vesměs dělat, co chtějí. [Riesman 2007]

Toto povědomí je rozdmýcháváno a upevňováno po většinou strachem, který je do příslušníků daného státu zaséván a který je jedním z nejdůležitějších prvků udržování moci. Tématicky by se to dalo přirovnat k atmosféře navozené celkovým děním na divadelním jevišti, která diváka pohltí a ze které se dá dostat jen koncem představení či jeho prozřením a nadhledem. Více patrné jsou pak pompézní demonstrace moci, které v člověku vyvolají pocit souznění a přináležení a zároveň pak přihlížejícím z vnějšku ukáží sílu celku a velikost moci. Mezi tyto se může počítat třeba komunistická Spartakiáda.

Často mylná představa o fungování státu na mezinárodním i vnitrostátním měřítku, ale i co se týče jednotlivců, je rozsévána do hlav lidí i skrze média, která v tomto věku hrají jednu z největších rolí. Především pak před nástupem internetu byly televizní zpravodajství a noviny jedinými možnými médii, kterými se člověk mohl dostat k informacím. Média byly a jsou ve státech s nedemokratickým zřízením pod státní kontrolou a informace, které se pak stávají jedněmi z mocenských nástrojů, jsou velmi často lživé. Uspořádány však vždy byly s velkou pečlivostí na jejich úpravu a sled, tak, aby výsledná koláž podpořila politické cíle, s nimiž byla publiku naservírována. Internet už totální iluzi o fungování státu tolik neumožňuje, proto třeba v Severní Koreji není možno se k němu jen tak připojit.

Jak podotýká Marc Abélés, média hrají v politice, politické organizaci a moci velkou roli. Ať už jako prostředek k rozprášení zavádějících informací po obyvatelích státu, jak již bylo řečeno, ale i v přímé politické prezentaci a sebezprezentaci. [Abélés 2004]

V dnešních formálně demokratických státech přichází občané do kontaktu se svými politickými zástupci, kteří drží politickou moc, především skrze média. V médiích jsou zachyceny jejich nejdůležitější kroky, které se týkají chodu státu nebo zasahují do života jednotlivců, dále pak názory vysokých hodnostářů a politiků, kterých se daná problematika týká, nebo volební kampaně, demonstrace schopností, vyzdvižení správných rozhodnutí minulých a nástin kroků budoucích. Aby se političtí představitelé u moci udrželi, musí nejprve zaujmout voliče a poté ve svém mandátu přesvědčit občany svými činy, že jsou lidmi na správném místě.

Jednotlivé kroky, kterým navíc z velké části rozumějí jen zasvěcení politici a odborníci, mají svoje příčiny, podstatu a důsledky. Lidem, kteří ale u moci nejsou a problematice zdaleka tak nerozumějí a přitom se jich přímo dotýká, je potřeba daný krok představit a prezentovat. To je pro politiky chůze po tenkém ledě, protože náklonnost veřejnosti, zvláště co se týče problémů týkajících se každého jednoho člověka, bývá vrtkavá. Politici jsou navíc lidé jako ostatní a z různých důvodů, ať už mocenských či ideologických, chtějí ve své funkci vytrvat, k čemuž podporu veřejnosti potřebují. Proto tedy v televizi nezdědka slyšíme zavádějící odpovědi a různé tlumící polopravdy, jimž na opravdovosti nebo naopak průhlednosti dodává i vzhled mluvčího, jeho řečnické schopnosti a celkový pocit, který vyvolává. Ambiciózní politické strany se na základě toho snaží do svých předních řad vybírat lidi sympatické, oplývající darem slova, decentní nebo naopak výrazné. Dle potřeby.

Přestože politik v novinách či televizi může sebelépe tvarovat nějakou skutečnost ve prospěch svůj nebo své příslušné strany, často má každý člověk tušení nebo dokonce ví, co se skrývá za jeho obličejem a slovy. K dokonalé argumentaci se ale beztak postaví maximálně s podezřívavým pohledem a většinou se nechá v podstatě přesvědčit. V dnešní době lidé snáze přijmou mírnou polopravdu než tvrdou pravdu.

Toho si nejspíše byli vědomi už ve starověkém Řecku, kdy se lidé za účelem přizpůsobit pravdu vlastním potřebám vyučovali rétorice. Působili zde výteční řečníci Sofisté, kteří dokázali člověka přesvědčit o čemkoli. Třeba i o tom, že slunce je zelené. I přes absurdnost tohoto tvrzení nakonec dokázali dohnat člověka k takové absenci argumentů, že jej musel přijmout. V dnešní řeči politiků to je obdobné. Je třeba přesvědčit člověka o své pravdě, ať už je jakákoli. Výhoda dnešních politiků navíc tkví v tom, že není třeba veřejnost přesvědčovat o absurdnostech a navíc, že lidé v dnešní moderní společnosti jsou k politickému a celkově veřejnému dění často lhostejní, tudíž není potřeba tolik tlačit na pilu.

Pokud přijmeme tvrzení, že politika je divadlem a že společnost tuto teatrálnost přijímá a legitimizuje, můžeme navíc tvrdit, že se i mnozí mimopolitičtí činitelé stávají aktivními herci také. Ve prospěch tohoto tvrzení hraje i Abélovo dělení veřejných politických výstupů na rituály svornosti a rituály konfliktu.

V rituálech svornosti politik vesměs koná nějakou léty prověřenou a zaběhlou činnost, která podporuje nebo až nastoluje vzájemné porozumění mezi politikem a občany, kteří se rituálu účastní. V tomto typu rituálu je pak odkazováno ke společné historii a tradicím, což ještě více navozuje stav vzájemné vřelosti. Mezi takové rituály patří na příklad přestřižení pásky při slavnostním otevření nějakého objektu. Všichni zúčastnění přesně vědí, co přijde, často znají podstatu politických slov ještě předtím, než jsou vyřčena a přesto se všichni bez jakýchkoliv pochybností tohoto aktu účastní. [Abélés 2004]

V rituálech konfliktu pak jde namísto souznění a souhlasu se společnými cíli spíše o ukázkou moci mezi soupeřícími stranami. Můžou jimi být dvě politické strany či tváře, které poukazují na své přednosti a snaží se co nejvíce demaskovat a shodit svého protivníka. To vše je doprovázeno reakcí publika, které podporuje svého kandidáta potleskem nebo odsuzuje druhého bučením a pískotem. Může se jednat i o demonstrace, kterými lidé dávají najevo nesouhlas s politickou situací, hrozí a kladou ultimáta. To vše probíhá za vzájemné interakce mezi politiky a řadovými občany. Je třeba stále komunikace (politik z médií, občan z průzkumů, ale také z médií) a odezvy. [Abélés 2004]

Přes všechny záporné faktory, kterých jsme si o dnešním dělení politiky vědomi, si drtivá většina lidí nedovede představit jinou její formu, uskutečnění nějaké změny. Ikdyž spousta lidí s touto situací spokojená není ani nikdy nebude, všichni s ní jsou smířeni. Legitimizace politické situace a jejích praktik a státu celkově je totiž dána právě státem. Právě on a jeho instituce nám totiž od narození na každém kroku vštěpují kategorie myšlení, ve kterých pak myslíme a které na něj

aplikujeme. [Bourdieu 1998: 69] Důsledkem je tedy legitimizace státní moci, způsobu politického konání i zmiňovaná nechuť ke změně a nekončící reprodukce státní a společenské struktury.

Další teorií, která by mohla pomoci objasnit divadlo v politice, by mohla být Goffmanova koncepce rolí. Podle té je každý člověk vyzbrojen pro každou situaci určitou škálou masek, které účelně využívá. Lidé za pomoci těchto masek, ale i různých rekvizit hrají podle nějakého scénáře pro ostatní divadlo za pomoci průběžné režie. Mohou jej hrát buď proto, že chtějí nebo že se to od nich očekává. [Goffman 1999]

Podle této teorie se celý život každého člověka stává jevištěm, na kterém jsou hrány role, které si každý přizpůsobuje pro své účely. Možná tedy i proto můžeme připouštět politické divadlo, které se před námi odehrává a přistupovat na jeho hru, protože politikova role stejně jako každá jiná určitou formu divadla vyžaduje.

Ve své práci jsem se zabýval vztahem politiky a divadla s některými jejich styčnými body. Bylo zmíněno, že existují teorie, které politiku přirovnávají k divadlu, ba co víc, které k divadlu přirovnávají život sám. Při důkladném pohledu na tyto teorie můžeme dospět k souhlasnému názoru či naopak. Mým cílem bylo částečně je přiblížit, ale především jsem chtěl poukázat na ovlivňující praktiky, které využívají lidé, kteří mají moc, k jejímu udržení. Tyto praktiky se totiž v nemalé míře používají právě v jevištních představeních a hraní jako takovém.

Ikdyž, jak bylo řečeno, politika v mnohém připomíná divadlo nebo dokonce mnohdy divadlem je, i přes mnohá špatná politická rozhodnutí a zla, která byla z politických funkcí napáchána, je v demokratických státech pravděpodobně jediným možným prostředkem, jak zajistit co nejvíce dobra pro co nejvíce lidí.

Zdroje:

Abélés, Marc. 2004. *Politika jako divadlo*. In Petr Skalník (ed.), *Politická kultura: antropologie, sociologie, politologie*. Praha: Set Out.

Bourdieu, Pierre 1998. *Teorie jednání*. Praha: Nakladatelství Karlovy Univerzity.

Murphy, Robert F. 2004. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON

Goffman, Erving 1999. *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon

Riesman, David 2007. *Osamělý dav*. Praha: Kalich